

מדינת ישראל
משרד החינוך
מינהל חברה ונוער
אגף של"ח וידיעת הארץ

בדרך אל ההר – בעקבות ד"ר חיים יסקי ושיירת "הדסה"

בית חולים הישן ע"ש רוטשילד, רחוב החבצלת, אנדרטת הע"ח בשייח' ג'ראח, רחוב חיים יסקי,
מרכז רפואי "הדסה" הר הצופים

"בחזית עבודת ההתיישבות שלנו עובדים חלוצי הרפואה יד ביד עם חלוצי העבודה"

(ד"ר חיים יסקי, עיתון "דבר", 17.10.1934)



תמונות מתוך: ויקיפדיה

מאת: מנה חלפון

עיבוד ועריכה: רונית בין
עריכה לשונית: אפרת חבה

תשע"ז, 2017

רחוב הנביאים 30, בניין ארלדן ירושלים, 91911, טל': 02-5603190/1, פקס': 02-5602054
אגף של"ח וידה"א – inbalba@education.gov

קובץ זה מכיל קישורים גם לאתרים חיצוניים לאתרי משרד החינוך.
תוכן אתרים אלו, לרבות הפרסומות שבו, הוא באחריות בעלי האתרים ואינו באחריות משרד החינוך.



פנימי, לא להפצה

חלוצי הרפואה בירושלים – בעקבות ד"ר חיים יסקי ושיירת הדסה

בית חולים הישן ע"ש רוטשילד, רחוב החבצלת, אנדרטת הע"ח בשייח' ג'ראח, רחוב חיים יסקי, מרכז רפואי "הדסה" הר הצופים

"בחזית עבודת ההתיישבות שלנו עובדים חלוצי הרפואה יד ביד עם חלוצי העבודה"

[\(ד"ר חיים יסקי, עיתון "דבר", 17.10.1934\)](#)

עד אמצע המאה ה-19, היה מצב הרפואה בירושלים ובארץ כולה בכי רע. במסגרת הפעילות הציונית בירושלים, החלה גם הרפואה להתפתח. בתי חולים הוקמו בעיר העתיקה ומחוצה לה. בתקופת השלטון הבריטי, בלטה לטובה פעילות אגודת הנשים "הדסה", שניהלה בית חולים מודרני בירושלים, בית החולים "הדסה על שם רוטשילד". את הדחיפה הגדולה ביותר להתפתחות הרפואה בעיר, נתן רופא העיניים ד"ר חיים יסקי. יסקי היה הרוח החיה מאחורי הקמת בית החולים האוניברסיטאי הראשון בארץ, על הר הצופים בירושלים.

[ד"ר חיים יסקי](#) (1896-1948) נולד ברוסיה והחל ללמוד רפואה באודסה. הוא היה פעיל ציוני נלהב, ולאחר נישואיו עם פניה גרודצקי, עלו השניים ארצה באניית העלייה השלישית **"רוסלאן"**.

ימיו הראשונים של ד"ר יסקי בארץ לא היו קלים, הוא עבד כשומר בפרדסי השרון, לאחר זמן נסע להמשיך בלימודי הרפואה בשוויץ וחזר ארצה כרופא עיניים מוסמך.



חיים יסקי, מתוך: ויקיפדיה

הוא עבר, רכוב על חמור, בין המושבות החקלאיות לטפל במחלות עיניים. בזכות כישרונו, התמנה למנהל מחלקת העיניים בבית החולים "הדסה" בתל-אביב, ומאוחר יותר למנהל הכללי של **"בית החולים "הדסה"** בירושלים.

יסקי הצליח לקדם את בית החולים ולהתאימו לרוח הזמן. עם זאת, יסקי הבין כי ירושלים זקוקה לבית חולים אוניברסיטאי, שלצד מתן מענה רפואי יעסוק בהכשרת סגל רפואי עתידי.

את הפתרון לכך מצא יסקי בהקמת מבנה בית חולים חדש בצמוד לאוניברסיטה העברית שהוקמה באותן שנים על הר הצופים: "עם יסוד בית החולים החדש ובית הספר לרפואה שלידו ייווצרו התנאים אשר יאפשרו עבודת מחקר חשובה. תקוותנו שאז נוכל לבשר על תגליות רבות ערך לבריאות הישוב" ([מדבריו של ד"ר יסקי בשנת 1934](#)).

מסלול הסיור עובר בין שני בתי החולים, במסלול שעברה שיירת "הדסה", והוא מגלה טפח מהפעילות החלוצית בתחום הרפואה בירושלים. את סיפורן של השיירות אל הר הצופים במלחמת העצמאות נספר דרך סיפורה של שיירת "הדסה".

משך זמן המסלול: כ-5 שעות (ללא הנסיעה).

אורך המסלול: 4 ק"מ.


נקודת התחלה: ליד מכללת "הדסה", רחוב הנביאים 37.

נקודת סיום: "הדסה" הר הצופים, שדרות צ'רצ'יל 8.

מגבלות: המסלול עובר בחלקו בשכונות מזרח ירושלים.

דגשי בטיחות:

- יש לוודא מצב ביטחוני, עם המשטרה, לפני הליכה בקטע המסלול משכונת שי"ח ג'ארח (במזרח ירושלים) עד הר הצופים.
- יש ללכת בקבוצה.
- יש לנקוט משנה זהירות בחציית כבישים.

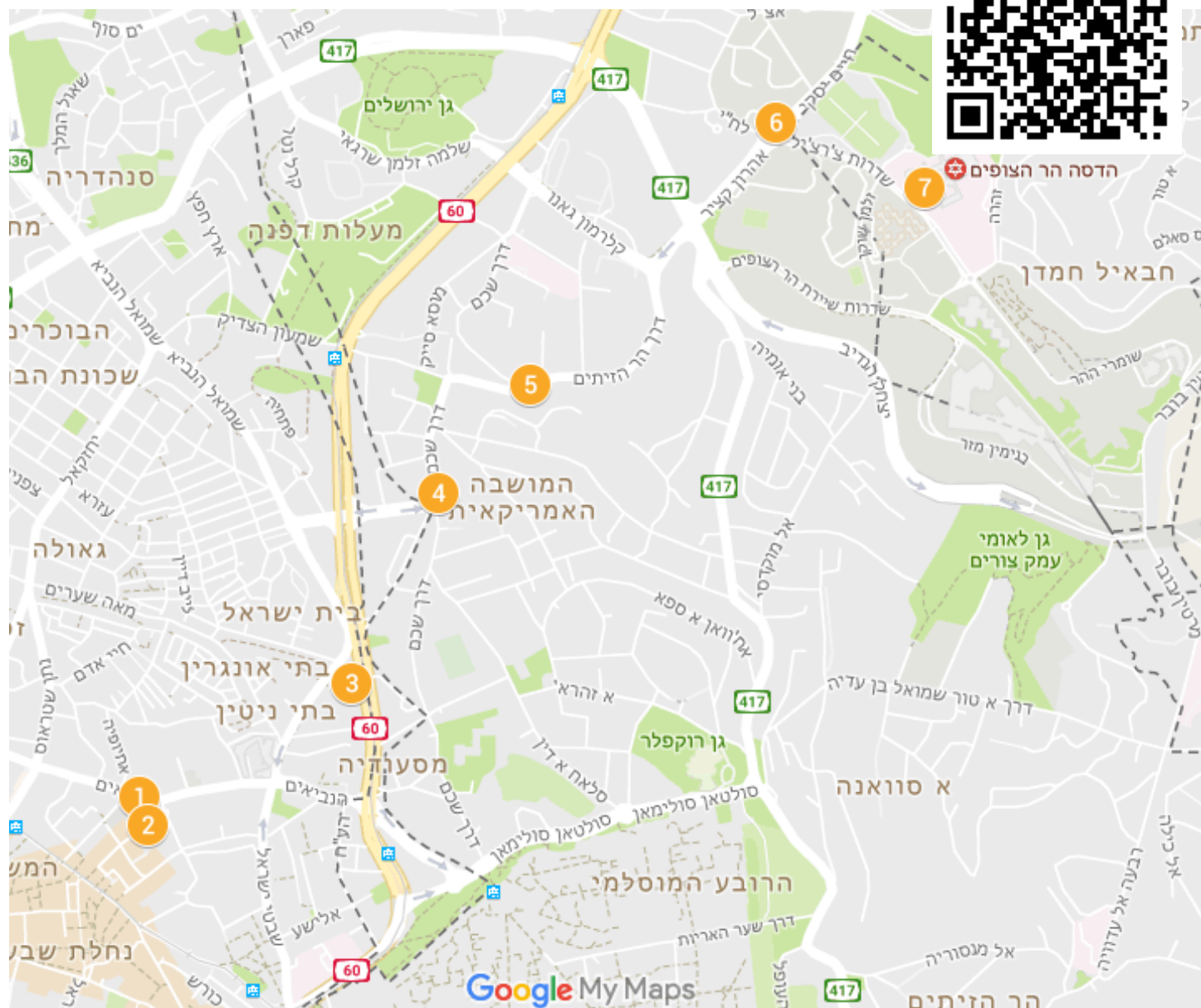
דרגת קושי: קלה-בינונית, בר-נגישות  (רוב המסלול במגמת עלייה).

ציוד מיוחד: אין.

אתרים בתשלום: אין.

תיאור ההליכה במסלול

המסלול מתחיל בבית חולים "הדסה" הישן (1), ברחוב הנביאים 37. במקום נמצאת היום מכללת "הדסה". משם נרד ברחוב הנביאים לכיוון מזרח. נפנה שמאלה (דרומה) דרך כיכר "אפרים די זהב" אל רחוב החבצלת (2), משם יצאה שיירת "הדסה". נשוב לרחוב הנביאים, נלך מזרחה ונפנה לכיוון צפון-מזרח (שמאלה) ברחוב שבטי ישראל. ברחוב החומה השלישית נפנה מזרחה (ימינה) ונלך אל רחוב חיל ההנדסה (כביש מס' 60). נפנה בו צפונה (שמאלה) ונלך עד למוזאון שעל קו התפר, במעבר שער מנדלבאום (3). נחצה בזהירות במעבר המרומזר מזרחה ונמשיך ברחוב סנט ג'ורג' צפונה. נעבור כיכר קטנה ונבחין מימין במסגד שי"ח ג'ארח (4) ברחוב דרך שכס. נעלה ברחוב דרך שכס צפונה ונפנה מזרחה (ימינה) לרחוב שמעון הצדיק. נפנה בו לכיוון צפון-מערב (שמאלה) ונעלה ברחוב דרך הר הזיתים. בעיקול הכביש מימין נמצאת אנדרטת הע"ח (5). נמשיך במעלה הרחוב עד לכיכר ומשם בעלייה לכיוון צפון-מזרח דרך רחוב אהרון קציר אל הר הצופים. נחלוף על פני בית הקברות הבריטי ונגיע לרחוב חיים יסקי (6). נחזור לצומת ונפנה בו דרומה לרחוב צ'רצ'יל, לבית החולים "הדסה" שעל הר הצופים (7). מהכניסה הראשית של בית החולים נצעד אל גן בית החולים, שם המסלול מסתיים.



בית החולים "הדסה" הישן, כיום מכללת "הדסה" (1), רחוב הנביאים 37

סיפורו של בית החולים "הדסה" הוא פתיח לסיפורה של הרפואה החלוצית בירושלים.



בית החולים נוסד ביוזמת הברון רוטשילד בעיר העתיקה בירושלים בשנת 1854. בבית החולים היו 18 מיטות – תשע לנשים ותשע לגברים. הנדבן בחר במספר זה לאות זיכרון לבתו הצעירה שנפטרה בגיל זה. הטיפול בו ניתן חינוך, כולל תרופות.

באותם ימים, גדלה האוכלוסייה היהודית בירושלים ורבו הצרכים הרפואיים. בית החולים ברובע היהודי לא היה יכול לתת מענה רפואי לכל הפונים אליו, ועל כן נרכשה חלקת אדמה מחוץ לחומות, ברחוב הנביאים – שבו שכנו בתי חולים של המעצמות האירופאיות.

מבנה בית החולים הישן ומבנה המכללה החדש, מתוך: ויקיפדיה

ב-1888 הוקם מבנה בית החולים, והוא היה לבית החולים היהודי הראשון מחוץ לחומה. הבניין נבנה בסגנון אדריכלי מודרני ומהודר. מעל הכניסה נכתב באותיות עבריות שמו של בית החולים. וכך סיפר אברהם משה לונץ:



בית חולים רוטשילד, מצגת, שימור אתרים

ובשנת תרמ"ח נשלם בניין הבית שהוא אחד הבניינים היותר יפים שבעירנו... החלקה מוקפת בחומה שעליה סורק ברזל, ושלושה שערים לה... ועל השער הראשי חרותה הכתובת "בית החולים מאיר רוטשילד" בעברית, ערבית וצרפתית... הבית עומד באמצע החלקה והוא בעל שלוש קומות. בקומה התחתונה נמצאים בית רפואות, בית להכנת הרפואות (לברטוריום), בית התבשיל, בתי האוצר, חדרי המשרתים. בקומה השנייה – חדרי החולים: חדר גדול לגברים וחדר דומה לו לנשים, ועל יד כל חדר שלושה תאים קטנים, חדר הניתוח, חדרים להרופא והמנהל. ובקומה השלישית מחלקה מיוחדת לילדים, בית הכנסת, בית ספרים, חדר לביקורים מיקרוסקופיים ועוד. (בית רוטשילד בירושלים, אברהם משה לונץ, בתוך: פרויקט בן יהודה)

בשיא פעילותו, היו בבית החולים 150 מיטות, והוא כלל חדרי חולים, מחלקת ילדים, חדר ניתוח ובית מרקחת. לאחר מלחמת העולם הראשונה, עבר ניהול בית החולים לארגון "הדסה". ב-1928, התמנה הדי"ר חיים יסקי למנהל בית החולים. יסקי הבין כי צורכי הרפואה המודרנית מחייבים בית חולים

חדש וגדול יותר, שיתאפשר גם ללמוד בו לימודי רפואה. אפשרות לכך מצא במתחם הר הצופים, שבו החלה לפעול בתקופה זו האוניברסיטה העברית.

רחוב החבצלת (2), כיכר "די זהב"

היעדר מבנה מרכזי גרם לפיזור של מוסדות רפואיים בסביבת בית החולים "רוטשילד". כך הוקמה המרפאה "בית הבריאות שטראוס", על שם נתן שטראוס, וכן מרפאות אחרות. ברחוב הסולל, שהיום

נקרא רחוב החבצלת, רוכזו מרפאות החוץ של בית החולים "הדסה", והן הוסיפו לפעול במרכז העיר גם לאחר הקמת בית החולים החדש על הר הצופים.

במלחמת העצמאות, היה הר הצופים מובלעת יהודית בלב אוכלוסייה ערבית, ואליו הוביל מסדרון צר שנשלט בידי הערבים משני צדיו. לאחר החלטת החלוקה באו"ם בכ"ט בנובמבר 1947, הייתה התחבורה העברית בין הר הצופים לירושלים מטרה להתקפות הערבים.

בשל מיקומו של רחוב הסולל בקרבה יחסית להר הצופים

ובשל הימצאותן של המרפאות ברחוב, נקבע הרחוב כמקום התארגנות השיירות ליציאתן לכיוון הר הצופים. כלי רכב נוספים יצאו ממחנה שנלר ומבית החולים האנגליקני שברחוב הנביאים.

ביום 13.4.1948, התארגנה ברחוב זה שיירת אספקה והסעה לבית החולים "הדסה" שעל הר הצופים. השיירה כללה 120 אנשי צוות: רופאים, אחיות, עובדי בית החולים, סטודנטים לרפואה ובעלי תפקידים באוניברסיטה העברית. השיירה כללה שני אוטובוסים, שני אמבולנסים, שלוש משאיות ושני משוריני ליווי – אחד בראש והשני במאסף. בין אנשי השיירה היה גם ד"ר חיים יסקי. השיירה יצאה מרחוב הסולל אל רחוב שמואל הנביא בדרכה לכביש אל הר הצופים. ברחוב שמואל הנביא קיבלה השיירה אישור ליציאתה ממשטרת מאה שערים.

מעבר מנדלבאום – בית תורג'מן (מוזאון קו התפר) (3), רחוב

חיל הנדסה 4

בניין מעבר מנדלבאום, הצופה אל דרך חיים ברלב, שימש בין השנים 1949-1967 מעבר גבול בין מדינת ישראל לממלכת ירדן.

אפשר ללמוד מקירות הבניין הנקובים מכדורים על הקרבות הקשים שהתחוללו במלחמת העצמאות, אז שימש המבנה עמדה קדמית להגנה על שכונת בית ישראל ומאה שערים. במלחמת העצמאות התנהלו קרבות קשים על השליטה בצומת



בדרך אל ההר, תמונה באבן ברחוב החבצלת



מעבר מנדלבאום,
מתוך: ויקיפדיה

ובאזור. בצומת זה, עברה שיירת "הדסה" בדרכה להר הצופים. שיירת "הדסה" חלפה סמוך למבנה ועברה משטח ירושלים העברית לתוך שכונת שיח' ג'ארח.

לאחר הסכמי הפסקת האש במלחמת העצמאות, נקבעו הצומת והבתים שסביבו כמעבר גבול, מעבר מנדלבאום, בעיקר בשל קרבתם אל המובלעת הישראלית בהר הצופים. בהסכמים אלו נקבע כי שיירות אספקה להר צופים, שנותר מובלעת ישראלית בלב אזור שבשליטה ירדנית, יחצו את הגבול במעבר מנדלבאום. לפי ההסכם, נאסר על ישראל להחזיק כוחות צבא על הגבול, אך הותרה נוכחות של 86 שוטרים ו-35 אזרחים בחלק הישראלי. לירדן הותר להציב באזור שלה 46 שוטרים. עוד נקבע כי אחת לשבועיים תוכל ישראל להחליף את כוחותיה המוצבים בהר.

מסגד שיח' ג'ארח (4), רחוב דרך שכס מול רחוב פייר ואן פסאן



מסגד שיח' ג'ארח, בתוך :
תפוז

מסגד שיח' ג'ארח והשכונה כולה נקראים על שם השיח' ג'ארח, אחד מגיבורי צבאו של צאלח א-דין. ערבים מעשירי ירושלים בנו את השכונה בסוף המאה ה-19 ובראשית המאה ה-20.

במקום נבנו בתי מידות מפוארים, ובהם התגוררו המיוחסות שבמשפחות ירושלים, כדוגמת משפחת המופתי של ירושלים, אמין אל-חוסייני, ומשפחת נשאשיבי. בתחומי שיח' ג'ארח נמצאות השכונות היהודיות לשעבר נחלת שמעון ושמעון הצדיק, שהוקמו בסוף המאה ה-19 וננטשו במלחמת העצמאות.

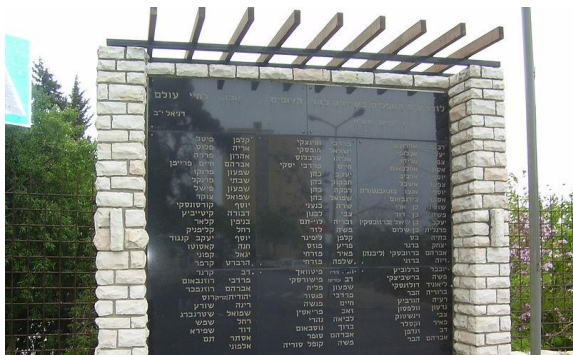
בסוף דצמבר 1947, תקפו ופצעו מפגעים ערבים

20 נוסעים יהודים שעברו דרך שיח' ג'ארח להר הצופים. אירוע זה היה אחד האירועים שהובילו למלחמת העצמאות. כאשר התגברו מעשי האיבה, השתמשו המפגעים במסגד לירות ממנו ולזרוק ממנו אבנים. באפריל 1948, במהלך "מבצע נחשון" בקסטל, נהרג המופתי עבד אל-קאדר אל-חוסייני. הבריטים הניחו שהערבים ינקמו את מותו ואת פרשת דיר יאסין, וכך אכן היה בתקיפת שיירת הדסה.

אנדרטת הע"ח – שיירת הדסה (5), מפגש הרחובות שמעון הצדיק ודרך הר הזיתים

אנדרטת הע"ח הוקמה סמוך למקום המארב שהוצב לשיירת "הדסה" והיא מספרת את סיפור השיירה.

כאשר קרבה השיירה לעיקול הכביש במעלה הדרך, הופעל מטען חומר נפץ כבד והשיירה נעצרה. אז נפתחה אש כבדה לעבר הרכבים מכיוון ביתו של המופתי. לרוחב הכביש, חפרו התוקפים תעלה, כך שהשיירה לא יכלה לפרוץ קדימה. שלוש משאיות, אמבולנס אחד ומשוריין הליווי סבבו לאחור והצליחו לחזור לעיר העברית. שאר כלי הרכב – המשוריין הקדמי, האמבולנס שבו ישב ד"ר יסקי ושני האוטובוסים – נותרו לכודים בכביש.



אנדרטת הע"ת מתוך ויקיפדיה

יסקי וחבריו נעלו את דלתות הרכבים והמתינו להגעת סיוע. במטה ההגנה בירושלים קיוו כי הבריטים, שעדיין שלטו ביטחונית בעיר, ישלחו כוח חילוץ, אך הבריטים פעלו באטיות מרגיזה. כוח חיל רגלים בריטי מובחר ששכן באוגוסטה ויקטוריה, הסמוכה לבית החולים "הדסה", סירב להתערב.

מאוחר יותר, ניסה קצין בריטי צעיר בשם צ'רצ'יל לסייע לשירה. הוא ביקש ממגני השיירה לעזוב את כלי הרכב הבוערים ולצאת מן המקום בליווי חייליו. אנשי השיירה סירבו לתת אמון בבריטים שכן באירועים קודמים הסגירו הבריטים יהודים לידי הערבים. משהחלו חייליו להיפגע, נטש הקצין הבריטי את השיירה.

בשעות הצהריים, יצאו כוחות של ההגנה לסייע ללכודים וניהלו קרב יריות עם הכנופיות. בינתיים, הצליחו התוקפים הערבים להצית את האוטובוסים ולפגוע במרבית הלכודים.

רק בשעה 16:00, הופיעו כוחות בריטים גדולים והחלו לפזר את ההמון הערבי. זה היה מאוחר מדי עבור נוסעי השיירה. 78 מהם מצאו את מותם. ההרוגים היו רופאים ואחיות, אנשי מחקר וסטודנטים, אנשי ארגון ההגנה שליוו את השיירה וכן ד"ר יסקי, מנהלו האגדי של בית החולים "הדסה", ורעייתו. ד"ר לסקי הובא למנוחת עולמים בבית הקברות בסנהדריה.

רחוב יסקי (6)

כחלק מאירועי 60 שנה להקמת מדינת ישראל, ביוזמת אנשי רפואה מבית החולים "הדסה" ובשיתוף המועצה לשימור אתרים ותחום של"ח וידעת הארץ במשרד החינוך, הוחלט לקיים אירוע הנצחה לשיירת "הדסה".

באירוע – שבו השתתפו תלמידים, מורים, אחיות ורופאים – נחנך רחוב על שמו של ד"ר יסקי. היה בכך תיקון עוול היסטורי לחלוץ רפואה ארצי וירושלמי שקיים בחייו ובמותו את הקשר ההדוק של העם היהודי לירושלים.

ד"ר יסקי היה רופא עיניים והוא חקר גם את נושא מחלת העיניים הגרענת. רכוב על סוס או על חמור, הגיע ד"ר יסקי לכל נקודה כפרית בארץ. הוא היה חלוץ ומוביל בקנה מידה עולמי במחלה זו.



מצגת המתארת את סיפור השיירה והר הצופים

בשנת 1927, נתמנה כממלא מקום מנהל מחלקת העיניים של סניף "הדסה" בירושלים. בתפקיד זה, התאפשרה לו עבודה קלינית יסודית. בשנת 1928, מונה למשרת עוזר רפואי, משרה רפואית אדמיניסטרטיבית. צר היה לו לעזוב את הרפואה המעשית, אבל הוא נענה לתפקיד בתחושת חובה למוסד ובהבנה שיש הכרח להכשיר בארץ מנהלים רפואיים.

ד"ר יסקי זכה למסירותם ולנאמנותם של כל העובדים. בשנת 1932, הזמינה אותו הסתדרות "נשות הדסה" לביקור בארה"ב. במשך חצי השנה למד שם באופן אינטנסיבי את השיטות החדשות באדמיניסטרציה רפואית והתעניין בבעיות בניין בתי-חולים. ד"ר יסקי התעניין במיוחד בבעיות בניית בתי חולים, ובהזדמנות זו השתדל להגביר את ההתעניינות "נשות הדסה" בבעיות הבריאות של היישוב. הוא הציע להקים בית חולים אוניברסיטאי, ו"נשות הדסה" נענו להצעה. עם פתיחת המרכז הרפואי בשנת 1939, ראה ד"ר יסקי בהגשמת חלומו. זמן מועט לאחר מכן, גובשו תכניות להקמת בית ספר לרפואה.



בית החולים "הדסה" על הר הצופים (7), שדרות צירצ'יל

הרעיון להקים פקולטה ללימודי רפואה ובסמוך לה בית חולים עלה כבר בשלבי תכנון האוניברסיטה. ב-1935, התחיל הרעיון מתגבש לכלל מעשה עם הגשת תכניות הבנייה שהכין האדריכל הנודע אריך מנדלסון.

בשנת 1938, נפתח בית החולים. הוא הכיל אז 300 מיטות, בית ספר לאחיות ומכוני מחקר שונים. היה זה בית החולים המתקדם במזרח התיכון. לאורך שנות פעילותו, העניק בית החולים טיפול לבני כל הדתות וזכה לשבחים רבים.

דברים של ד"ר יסקי על הרצון להקים בית חולים אוניברסיטאי בהר הצופים התפרסמו בעיתון "דבר" בשנת 1934:

יום זה מסמל התחלת תקופה חדשה בהתפתחותה של

הרפואה בארץ והוא גדול ל"הדסה" ולעובדיה. פעמים רבות נשאלנו מדוע אין "הדסה", הפועלת בארץ זה עשרים ושתיים שנה, מקימה לעצמה בית? על זה יכולנו

לענות, כי אם בית אבנים לא בנתה לעצמה הרי הקימה בניין חי רב פארות... לאחר העברת מוסדות "הדסה" לארגונים המקומיים נשאר לפני "הדסה" התפקיד הגדול ביותר של הקמת בית חולים אוניברסיטאי הדסה ע"ש רוטשילד. (דבריו של ד"ר יסקי בעיתון

"דבר", 17.10.1934)



טקס בהנחייתו של ד"ר חיים יסקי
(מימין), מנהל בית החולים "הדסה" הר הצופים בירושלים, מתוך: ספריית יונס וסוראיה נזריאן, אוניברסיטת חיפה

שיירת הדסה, עיתון דבר, 14.4.1948

לאחר החלטת החלוקה בכ"ט בנובמבר, היה בית החולים וכביש הגישה אליו יעד למתקפות הכנופיות. התנועה לבית החולים הייתה מסוכנת,

ומחודש פברואר 1948 התבצעה בשיירות בלבד. לאחר ההתקפה על שיירת "הדסה", הפסיק בית החולים לתפקד.



[בית חולים "הדסה" הר הצופים](#), מתוך: ויקיפדיה

19 שנה עמד בת החולים בשממונו (בית חולים חדש נבנה בחלקה המערבי של העיר, "הדסה" עין כרם). לאחר מלחמת ששת הימים ואיחוד ירושלים, הוחלט להשיב את בית החולים לתפקידו. המבנה ההיסטורי נותר על כנו והשיפוץ התמקד בבניית המחלקות ובהתאמתן לרוח הזמן. כיום, נחשב בית החולים לאחד מן המתקדמים בארץ. חלומם של יסקי ושל חבריו הרופאים ליצור מסגרת לרפואה מודרנית ולמחקר ולפיתוח למען כלל האנושות התגשם.

ביבליוגרפיה מומלצת

- אבן-אור, שמואל, "בית החולים רוטשילד-הדסה", **קרדום**, 33, עמ' 61-63.
- ארנוולד, משה (2010), **מצור בתוך מצור, הר הצופים במלחמת העצמאות**, ירושלים: יד יצחק בן-צבי.
- בן-אריה, יהושע (1979), **עיר בראי תקופה – ירושלים במאה ה-19**, ירושלים: יד יצחק בן-צבי.
- ינאית, רחל, אברהמי, יצחק ועציון, ירח (תשל"ה), **ההגנה בירושלים, ספר שני תש"ז-תש"ח**, ירושלים: ארגון חברי ההגנה בירושלים.
- רכטר, יעקב (1980), **בית החולים "הדסה" הר הצופים**, ירושלים: מכון ירושלים לחקר ישראל.

קישורים אינטרנטיים נוספים

- **בית חולים "הדסה" – מורשת**, כ-3 דקות, **יוטיוב**.
- **מלחמת בתי החולים**, שפרה שוורץ, הספרייה הווירטואלית, **מט"ח**.
- **מסגד שייח' ג'ארח**, בלוג **תפוז**.
- **מעבר מנדלבאום והר הצופים**, כ-2 דקות, **יוטיוב**.
- **נשארו על ההר**, נדב שרגאי, 6.5.2011, **ישראל היום**.
- **צופרי אמבולנסים מזעזעים את הרחובות**, נדב מן, 6.7.2007, **ynet**.
- **תולדות בתי החולים היהודיים בירושלים**, **שערי צדק**.